

שבועות כ

משה שווערד

1. רמב"ם יד החזקה - הלכות שבועות פרק ד

(א) מי שנשבע שלא יאכל היום כלום ואכל פחות מכזית פטור שאין אכילה פחותה מכזית והרי הוא כאוכל חצי שיעור מנבלות וטרפות וכיוצא בהן ואם אמר שבועה שלא אוכל דבר זה ואכלו חייב ואפילו היה הדבר שנשבע עליו זרע חרדל אחד או פחות ממנו: (ב) נשבע שלא יטעום כלום ואכל כל שהוא חייב:

2. חדושי הרמב"ן על מסכת שבועות דף לו/א

הא דאמרין לאו לאו שבועה... ומכאן ראייה שאין שבועת ביטוי צריך שם ולא כנוי, אלא שיש לומר ידות הן... והראב"ד ז"ל פי' שזו עיקר שבועה, שאין שבועת ביטוי צריכה שם לקרבן ולבל יחל אבל לשעבר לענין מלקות צריך כינוי דכתיב לא תשבעו בשמי לשקר וכתוב לא תשא את שם ה' כו':

3. רמב"ם יד החזקה - הלכות שבועות פרק ב

(ב) אחד הנשבע או שהשביעו אחר בשם המיוחד או באחד מן הכינוי כגון שנשבע במי ששמו חנון ובמי ששמו רחום ובמי ששמו ארץ אפים וכיוצא בהן בכל לשון הרי זו שבועה גמורה וכן אלה וארור הרי הן שבועה והוא שיזכיר שם מן השמות או כינוי מן הכינויין...

(ג) וכן האומר שבועה בה' או במי ששמו חנון שלא אוכל ואכל שזו אשה והוא איש שאין לך בידי כלום ויש לו שאיני יודע לך עדות והוא יודע ה"ז חייב. [השגת הראב"ד - וכן האומר שבועה בה' וכו' א"א לא נתחוויר אצלי דבר זה שלא מצאתי שם מן השמות ולא כינוי מהכינויין בשבועת ביטוי ולא מצינו שם אלא בעדות ובפקדון לפי שנאמר בעדות אלה וקול וילפינן אלה אלה מסוטה ופקדון תחטא תחטא מעדות אבל בשבועת ביטוי אפילו מבטא או איסור שבועה אם אמר מבטא לא אוכל לך שבועה וכן איסור אע"פ שלא אמר לא שם ולא כינוי אם אמר לשם שבועה אע"פ שלא הזכיר שם שבועה היא וכן לאו והן הן אם נתכוון ללאו והן שאמר הבורא שבועה היא וכן ימין ושמאל אם נתכוון לימין ושמאל הבורא שבועה היא וה"מ לקרבן וכן נמי לבל יחל אבל למלקות בעינין שם דכתיב לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא ושבועת שקר נמי נאמר לא תשבעו בשמי לשקר וגו']:

4. עוד עיין במראה מקומות לדף יט:

5. ספר שערים מצויינים בהלכה

כתב בתוס' רעק"א דגם חצי זית נמי אסור לו לאכול, כמו בכל איסורים דחצי שיעור אסור מה"ת [ע"י יומא עג:], וכ"כ בכס"מ (שבועות פ"ד). וע"י בתשו' הגרע"א (סי' קנד) שהאריך בזה. וע"י במשל"מ שתמה, דהלא הוא לא קיבל עליו כי אם זית, דסתם אכילה הוא בכזית, ולמה אסור בפחות. ובחי' הר"ן לקמן (כב. ד"ה ולענין) ס"ל דמותר לו לכתחלה לאכול פחות מכשיעור, ולא דמי לשאר איסורין שבתורה דקי"ל כר' יוחנן דחצי שיעור אסור מה"ת, ואפילו לריש לקיש דמודה דאסור מדרבנן, הני מילי באיסור תורה, אבל הכא איסור הבא מחמת עצמו הוא. אבל בפירושו על הרי"ף (שם) לא ס"ל

היכן מצינו באוכל כל שהוא שהוא חייב. מפרש בתפא"י, דהא דמצינו דבנדרים ושבועות הולכין אחר לשון בני אדם [ע"י מס' נדרים ל:], היינו אם לשון בני"א משמע באופן אחד, אבל הכא דבלשון בני"א משמע אכילה כראוי בכזית, ומשמע נמי טעימה פורתא, הולכין אחר לשון תורה נדי"ל דמסתמא דעתיה שלא לאסור עצמו יותר מאיסור תורה, ודעתיה בכזית, וע"י במשל"מ (שבועות פ"ד ד"ה ודע) היכא דלשון תורה סותר ללשון בני"א, אי הולכין בנדרים אחר לשון בני"א.

6. תוספות מסכת שבועות דף כ עמוד א

לישנא איתקל ליה - וליכא למיפרך כיון דאשמעינן שאי אוכל אמאי איצטריך למיתני ברישא שלא אוכל לך דזו ואף זו קתני וא"ת נשייליה מה היה בדעתו ויש לומר כגון שאמר שבדעתו כל מה שיהיה משמעות לשונו אי נמי כגון ששכח מה היה בדעתו ובנדרים (דף טז). מפרש אמאי רב אשי לא אמר כאביי.

7. ספר תורת חיים על שבועות דף כ/א

מהו דתימא לישנא הוא דאתקיל ליה. כתבו התוספות ואם תאמר נשייליה מה היה בדעתו ויש לומר כגון שאמר שבועתו וכו'. משמע בהדיא דסבירא להו דאע"ג דאמר שאי אוכל לך אי שיילינן ליה ואמר טעיתי כי לא נתכוונתי לומר אלא שאוכל לך מהימנינן ליה וגדולה מזאת כתב הרמב"ם ז"ל בפ"ב מהלכות שבועות שאם נשבע אחד בפנינו שלא יאכל היום ואכל והתרו בו ואמר אני לא היה בלבי אלא שלא אצא היום וטעה לשוני והוציא אכילה שלא היתה בלבי הרי זה אינו לוקה וכתב עליו שם בכסף משנה דתוספתא היא בפ' שביעי דטהרות נאמן ע"י עצמו כיצד א"ל נדרת ואומר תנאי היה בלבי שומעין לו ואיתא בת"כ כיוצא בו א"ר מאיר אמרו לו נזיר אתה ואמר תנאי היה בלבי שומעין לו:

והרא"ש ז"ל בפ"ב דנדרים כתב דהכי קאמר מהו דתימא לישנא הוא דאתקיל ליה שהיה לו לומר שאוכל והיה מגמגם בלשונו ואמר שאי אוכל ואי אמר הכי מהימנינן ליה קא משמע לן כיון שהוציא בשפתיו שאי אוכל לא מהימנינן ליה במאי דקאמר בתר

הכי משמע דס"ל שאין האדם נאמן לומר כך וכך היה בלבי ולא לכך נתכוונתי וכן משמע ממ"ש הרא"ש בפ"ג דנדרים גבי הא דתנן הנודר מרואי החמה אסור אף מסומין שלא נתכוון זה אלא למי שהחמה רואה אותו וכתב שם בש"ס מפרש מדלא קאמר מן הרואין נתכוונתי לא צייתין ליה דלא נדר איניש אדעתיה דנפשיה היכא דאיכא שינויא כדאמר לעיל גבי איסקונדרי משמע נמי דס"ל שאין האדם נאמן לומר כך וכך נתכוונתי וקשה לפירושו דבתוספתא דלעיל משמע בהדיא שהאדם נאמן ע"י עצמו לומר כך וכך היה. לכך נראה כדברי התוספות והרמב"ם ז"ל:

ובש"ע סי' רי"ז כתב נדר מרואי החמה אסור אף בסומין שלא נתכוין אלא למי שהחמה רואה אותו וכתב שם בהג"ה ואפילו אמר לא נתכוונתי לכך לא מהני הואיל והלשון ודאי כך הוא והיינו דעת הרא"ש ז"ל אבל דעת הרמב"ם והתוספות עיקר ואין ראיה מאסקונדרי דאין ענין אסקונדרי לזו כלל אבל בין שאוכל לך לבין שאי אוכל לך וכן בין רואי החמה לבין רואין ואפילו בין שלא אצא לבין שלא אוכל עביד איניש דטעי לכך נאמן:

8. רמב"ן על שבועות דף כ/א

מאי קאמר אמר אביי ... זהו תורף פרש"י ז"ל:

ויש לדקדק עליו היאך אפשר דלתנא דברייתא מספקא ליה ואמר אם תמצא לומר, ועוד דלקמן לאביי פשיטא ליה...

9. ריטב"א על מסכת שבועות דף כ/א

אי זהו איסור האמור בתורה הרי עלי שלא אוכל בשר וכו'. לאו לשון הנודר הוא דא"כ ה"ל לשון שבועה אלא לשון התנא הוא והנודר אמר הכי הרי עלי יום פלוני לבשר ויין כיום פלוני וכדפלי בדוכתה והרבה יש כיוצא בזה:

10. תוספות מסכת שבועות דף כ עמוד א

שלא אוכל בשר - לא חש התנא לדקדק בלשונו דבלשון זה אינו חל דשלא אוכל הוי דבר שאין בו ממש שאינו אוסר על עצמו כלום כמו קונם שאיני ישן דלא אמר כלום אם לא אמר קונם עיני בשינה כדאמרינן בפרק ב' דנדרים (דף טו.) וה"נ צריך שיאמר קונם אכילת בשר עלי ומיהו שמא יש לחלק דדוקא גבי שינה לא אמר כלום משום דשינה עצמה אין בה ממש.

YAHREITS

שבועות כ

משה שווערד

1. ספר תורת חיים על שבועות דף כ/א

ביום שמת בו אביו. מכאן נראה קצת סמך למנהגנו מה שנוהגין להתענות יום שמת בו אב או אם כמ"ש בהגהת שו"ע סי' ת"ב בי"ד:

2. שו"ע אורח חיים - סימן תקסח

(ח) אין צריך להתענות אלא ביום מיתת אביו, ולא ביום קבורה:

3. שו"ע יורה דעה - סימן שעו

מצוה להתענות ביום שמת אב או אם (ריב"ש וכל בו).

4. ביאור הגר"א יורה דעה סימן שעו:

[ז] מצוה להתענות... כן משמע לכאורה ברפ"ג דשבועות כיום שמת כו' אבל ראיתי למפרשים שפירשו אותו היום דוקא וע"ל סי' שע"ח ס"ד:

5. שו"ת מהר"י מיניץ סימן ט

ולכך מסתברא לי טעמא דידי דסברא לומר דזה המנהג בא או משום דביו' שמת בו אבא או רבו איתרע מזליה או משום כפרה לאביו או רבו דגם על רבו אומר הריני כפרת משכבו וברא מזכה אבא ולא אבא בריה כדאיתא בפרק חלק ולכך מתענה דווקא ביום המיתה ולא ביום הקבורה וכן פסק האגוד' בשבועות בפרק הנ"ל

6. שו"ע אורח חיים - סימן תקסח

(ט) אם אירע יום מיתת אביו בשבת או בר"ח, ידחה למחר: הגה - ואין נוהגין כן, אלא אין מתענין כלל; וכן בשאר ימים שאין בהם תחנון:

7. ספר שערים מצויינים בהלכה

ומה שיש מקילין בזמנינו בתענית זו הוא משום דחולשא עלמא, ומהדרים לעשות סיום מס' ביום זה כדי שיהיה סעודת מצוה נואף שיש המחמירים בסיום, מ"מ בזמנינו סומכין על המקילין, כיון שיש שיטות המקילין בכל אופן, וגם שאר עניני צדקה וגמ"ח, ע"י בגשה"ח (פל"ב) ובתשו' מנח"י (ח"ו סי' קלה) באריכות. וגם הזת"ס והכת"ס נהגו לסיים מס' ולאכול ביום היא"צ של הוריהם [ע"י בחוט המשולש דף ל, אך כתב שם שאכלו רק מאכלי חלב, וע"י בר"ן

נדרים יב.], וכ"ה בצוואת הגרע"א לבניו שלא יתענו אלא ילמדו כל המעל"ע או ישכרו אחרים ללמוד. ובאמת העיקר הוא התשובה כמש"כ בקיצש"ע הנ"ל. וע"י בשדי חמד (מערי' ביהכ"נ אות מ) דמה שאוכלין ושותין ביום היא"צ יש בזה תיקון לנשמת המת, שהברכות ועניית אמן מעלים נשמת המת [ע"ש מה שדן בענין אכילה בכיהמ"ד. וע"י בשו"ת חלק"י ח"ג סי' פז].

8. ספר שערים מצויינים בהלכה

והוא שנדרו ובא מאותו היום. ע"י בתשו' מהרי"ק (סי' לא) שהוכיח מגמ' דהכא דביום שמת בו אביו ואמו אינו אסור כי אם בנדר. וכזה כתב בשו"ת מהר"י מיניץ (סי' ט) דמכאן משמע דאם לא נדר אין התענית מחמת נדר אלא מנהג, וראיה דלועזים אינם

If a *gadol hador* or a great person was *niftar*, it is permitted for one to be *maspid* him in the shul or *beis medrash*. There are differing opinions whether the *aron* should be brought in. The custom seems to be lenient in this regard.⁶

There is a custom to distribute schnapps and cake in shul when one has *yahrtzeit*. Some say this should not be done since eating and drinking are prohibited in a shul.⁷ However, the custom is to permit this.⁸ Harav Yaakov Kamenetsky *zt"l* explained the reason as follows: Some say the source to give out *l'chaim* and cake in the morning is because years ago, there was a widespread custom to fast on the day one had *yahrtzeit*, but one was able to redeem himself from fasting by providing a *seudah* to the poor. When one offers *l'chaim* and cake in shul, there are sometimes those who hadn't had breakfast yet because they are on the way to work, so in essence it is a *seudah* for "deprived" people - which is a mitzvah and thus permitted in a shul.⁹

A fundraising dinner is permitted to be held in a shul because it is for the benefit of the shul. Similarly, other functions which are for the benefit of the shul may also be performed in a shul.¹⁰ Of

6. Harav Yisroel Belsky *zt"l*, see Rambam *Hilchos Tefillah* 11:7, *Shulchan Aruch Y.D.* 344:19-20, *Chachmas Adam* 155:18, *Melamed L'ho'il* 106, *Rav Poalim* 4:39, *Mishnah Berurah* 10, *Aruch Hashulchan* 3, *Teshuvos V'hanhagos* 1:688 and 4, page 320, *Pnei Baruch* 3, footnote 15, *Pe'er Hador* 77, *Gesher Hachaim* 13:2, *Halichos Shlomo Tefillah* 19:3, *Beis Yehudah* pages 113-117, footnote 32, *Yabea Omer Y.D.* 7:31, *Yalkut Yosef* 151:21, *Mishkan Dovid* pages 86-88.

7. *Sdei Chemed Beis Haknesses* 40, page 241, *Kaf Hachaim* 63, opinion of Harav Benzion Abba Shaul *zt"l* quoted in *Birchos Naftali* 2, page 122, footnote 10.

8. *Orchos Chaim (Spinka)* 151:11, page 56, *Keren Dovid* 37, page 49b, *Igros Moshe O.C.* 1:45, *Yalkut Yosef* 151:4, footnote 7, *Doleh U'mashkeh* page 101. Refer to *Mishkan Dovid* 2:23, footnote 52.

9. As explained by Harav Yisroel Belsky *zt"l*.

10. Harav Yisroel Belsky *zt"l* quoting the opinion of Harav Yaakov Kamenetsky *zt"l*.

1. רש"י מסכת שבועות דף כ עמוד ב

ה"ג סד"א דכיון דכי לא נדר אסור כי נדר נמי לא מיתפיס בנדר הוא קמ"ל ואף רבי יוחנן כו' - ולא גרסינן כיון דמדרבנן הוא דאסור כי נדר חייל עלי' איסור' בלא יחל לא גרסינן לה להא דהא א"נ מדאורייתא הוא אמרינן (לקמן /שבועות/ כה) הנדרי' חלים על דבר מצו' כדבר הרשות.

2. רמב"ן על שבועות דף כ/ב

ה"ג בעיקר נוסחי עתיקי ובנוסחא דר"ח ז"ל קמ"ל דכיון דמדרבנן הוא דאסור כי נדר חייל עליה איסור נדר וכי מתפיס קאי עליה בלא יחל דברו. ורש"י ז"ל מעבר עליה קולמוסיה ואמר דלא גרסינן ליה משום דאי נמי מדאורייתא הוא נדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות, אלא ה"ג קמ"ל, ולדידי לא מחוורא גירסא דידיה ז"ל משום דהכא ודאי לא אתא לאשמעינן שהנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות דהא כבר תנינן לה הכא ובמס' נדרים, ותו לישמעין ביום הכפורים והוא שנדור ובא: ואני אומר דאיפשר דגרסי' ליה ואי לאו משום דאורייתא שרי לא חייל עליה איסור נדר כיון דלא חייל בבטול המצוה, דאי אמר שאוכל ביוה"כ לא חייל עליה איסור נדר כיון דלא חייל בבטול המצוה לא חייל נמי בקיום המצוה דהא על כרחיה הוא צריך לקיים את המצוה והיאך יחול עליו איסור נדר, ולא מיבעיא לן לרבנן דפליגי עליה דר' יהודה בן בתירא לקמן בפירקין (כ"ז א') אלא אף לר' יהודה דאמר שבועה חלה לקיים את המצוה, שאני התם משום דאיסור חמור הוא וחייל עלה לחיוביה קרבן, אבל נדר כל מקום שאינו חל בבטולה כגון ממצות לא תעשה אינו חל בקיומה שהרי על כרחו הוא צריך לקיימה, אבל היכא שחל בבטולה כגון במצות עשה חייל נמי בקיומה כיון שאיפשר לבטלה בנדר אי מקיים לה בנדר חייל עליה איסור נדר:

התראה

3. רש"י שבועות דף כ/ב

ואזהרתיה מלא תשבעו בשמי לשקר - וה"ק לא תשבעו בשמי כדי לשקר בשבועתכם לאחר זמן והמתרה בו צריך להתרות בו שהוא עובר באזהרת לא תשבעו בשמי לשקר:

4. רמב"ם יד החזקה - הלכות סנהדרין פרק יב

(ב) אחד תלמיד חכם ואחד עם הארץ צריך התראה שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד שמא שוגג היה וכיצד מתרין בו אומרינן לו פרוש או אל תעשה שזו עבירה היא וחייב אתה עליה מיתת בית דין או מלקות ...

שמור וזכור & זכור ושמור

שבועות כ

משה שווערד

1. סדר תפלה - נוסח ספרד - סדר קבלת שבת

לכה דודי לקראת כלה. פני שבת נקבלה. לכה דודי: שמור וזכור בדבור אחד.

2. רמב"ן על שמות פרק כ פסוק ח

ומפורש אמרו (ברכות כ): נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה, שנאמר זכור ושמור, כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה, שהנשים חייבות בשמירה, שבכל מצות לא תעשה הן חייבות, ולא היו חייבות בזכירה שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות, אלא שההיקש הזה מחייב אותן ואני תמה אם נאמר זכור ושמור מפי הגבורה, למה לא נכתב בלוחות הראשונות ויתכן שהיה בלוחות הראשונות ובשניות כתוב זכור, ומשה פירש לישראל כי שמור נאמר עמו וזו כוונתם באמת:

ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה (ספר הבהיר אות קפב) הזכירו עוד סוד גדול בזכור ושמור, ועל הכלל תהיה הזכירה ביום והשמירה בלילה, וזהו מאמר החכמים (ב"ק לב): שאומרים בערב שבת באי כלה באי כלה, באו ונצא לקראת שבת מלכה כלה, ויקראו לברכת היום קדושא רבא (פסחים קו) שהוא הקדוש הגדול, ותבין זה ואמת הוא ג"כ כי מדת זכור רמזו במצות עשה, והוא היוצא ממדת האהבה והוא למדת הרחמים, כי העושה מצות אדוניי אהוב לו ואדוניי מרחם עליו, ומדת שמור במצות לא תעשה, והוא למדת הדין ויוצא ממדת היראה, כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניי ירא אותו, ולכן מצות עשה גדולה ממצות לא תעשה, כמו שהאבה גדולה מהיראה, כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניי הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו, ולכן אמרו דאמי עשה ודחי לא תעשה, ומפני זה יהיה העונש במצות לא תעשה גדול ועושיין בו דין כגון מלקות ומיתה, ואין עושיין בו דין במצות עשה כלל אלא במורדין, כמו לולב וציצית איני עושה, סוכה איני עושה, שסנהדרין היו מכין אותו עד שיקבל עליו לעשות או עד שתצא נפשו:

3. דף על הדף שבועות דף כ עמוד ב

בגמ': זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, מה שאין הפה יכול לדבר ומה שאין האוזן יכול לשמוע וכו'.

ברמב"ן (דברים ה, יב) (ובתוספת ביאור בגור ארלי' למהר"ל) ביאר דהטעם שחז"ל התייחסו ביותר לשינוי הזה שבין הלוחות שכאן כתיב זכור וכאן שמור, ולא לשאר השינויים שיש בין הלוחות, וביאר כיון שזכור הוא מ"ע ושמור הוא ל"ת ולא היה ראוי למשה להחליף דבר ה' מ"ע למצות ל"ת, ולכן עמדו חז"ל בזה דייקא ע"ש בדבריו.

והנה בפיוט של לכה דודי מקדימים שמור לזכור וצ"ב. ובשו"ת תירושי ויצהר (סוף סי' קל"ד) כתב שהוא רק בגלל שרצה המחבר רבי שלמה הלוי אלקבץ ז"ל לרמוז שמו בר"ת של הפזמון ולכן התחיל באות ש' ע"ש.

עוד נראה לפרש על פי מה שמביא הרמב"ן שמות (כ' ה') ממדרשו של רבי נחוניא בן הקנה "ועל הכלל תהיה הזכירה ביום והשמירה בלילה כו" עכ"ל. ולפ"ז בליל שבת שפיר תיקן הפייטן "שמור" קודם ל"זכור", שהרי השמירה היא בלילה.

וראה בפייט יוצר ליום א' דשבועות דאי': זכור ושמור כי הם שני עדי וע"כ. הנה דנקט זכור לפני שמור כסדרם בתורה ודו"ק. וראה בדרש משה להגר"מ פינשטיין ז"ל (דרוש ט) שתמה דשמור היה צריך להיות כתוב לפני זכור כיון דשמור קאי על המלאכות וזכור הוא העשה דעונג שבת וקידוש היום. ושמור חמור טפי ע"ש מש"כ. ולפי"ד הרמב"ן (בשמות כ, ב) שכתב דשמור הוא ל"ת וזכור הוא עשה. א"כ נכנסו כאן לספק מה חמור יותר עשה או ל"ת, ועי' בגמ' יבמות (ז א): לאו ל"ת חמור מיני' דעשה וכו' ובגליון הש"ס שם וי"ל.

ובאבן עזרא (שמות כ, א) כתב וז"ל: וכאשר חפשנו בדברי חז"ל מה אמרו על ככה, מצאנו שאמרו, זכור ושמור בדבור אחד נאמרו וכו' ואם נאמר פלא היה שנאמרו זכור ושמור בדיבור אחד, איך תשמע האזן, ואם נאמר גם פלא היה שתשמע האזן שתי מילות בבת אחת שלא כמנהג לשמוע שתי אותיות. למה חכמים לא הזכירו זה, שהוא כבד מן הדיבור בבת אחת ע"כ.

וצ"ב דבריו, הרי באמת מפורש בגמ' כאן: זכור ושמור בדבור אחד נאמרו, מה שאין הפה יכול לדבר ואין האזן יכולה לשמוע ע"כ. הנה שמפורש ב' הדברים. גם שאין הפה יכול לדבר וגם שאין האזן יכולה לשמוע וצ"ע בדברי האבן עזרא.

4. ספר שערים מצויינים בהלכה

✓ ומה שמקדימים בפיוט של לכה דודי שמור לזכור, מפרש בשו"ת תירוש ויצהר (סוסי" קלד) משום שהמחבר הזמר המקובל רבי שלמה הלוי אלקבץ רצה לרמוז שמו בבאשי החרוזים, ולכן התחיל באות שי"ן משמו שלמה הלוי. ועי' ברמב"ן (יתרו שם) שהביא ממדרשו של ר' נחוניא בן הקנה עפ"י הסוד דזכירה ביום ושמירה בלילה וע"כ אומרים בע"ש בואי כלה כו'. ועפ"י זה יש להבין למה אומרים בע"ש שמור קודם זכור. וכ"כ ברבינו בחיי (בשלח טז-כה). ועי' בסה"ק מאור ושמש (פ' ואחחנן עה"כ שמור את יום השבת) מה שכתב בזה. ועי' בנוסח התפלה להרמב"ם בתפלת מוסף "למשה צוית על הר סיני מצות שמור וזכור". ובנוסח "לכה דודי" לבעל סדר היום, וכן בסידור הרמ"ק, כתבו "זכור ושמור בדיבור אחד". [ועי' בפיוט ליום א' דשבועות (קודם עזרת) זכור ושמור את יום וכו', וכן שם (בחזרת הש"ץ – אחר ימלוך) זכור ושמור כי הם שני עדי].

5. ספר בניהו בן יהוידע על שבועות דף כ/ב

מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע. פירוש כיון דאין הפה יכול לדבר לכן גם האוזן אינה יכולה לשמוע. ואך קשא כיון דאין האוזן יכולה לשמוע למה אמרם בדבור אחד. ונ"ל דאין האוזן יכולה לשמוע בדרך טבע, אבל הקב"ה עשה להם נס והיתה אזנם יכולה לשמוע בדרך נס. וכל זה עשה לכבוד שבת שתהיה אמירתו נשמעת לאזנם בדרך נס למעלה מן הטבע. להודיע מעלתו נשגבה שהוא מעין עולם הבא שהוא למעלה מן הטבע:

6. סדר תפילת שחרית שבת - עמידה:

ישמח משה במתנת חלקו. כי עבד נאמן קראת לו. כליל תפארת בראשו נתת. בעמדו לפניך על הר סיני. ושני לחות אבנים הוריד בידו. וכתוב בהם שמירת שבת. וכן כתוב בתורתך: ושמרו בני ישראל את השבת...

קידוש על הכוס

שבועות כ

משה שווערד

1. רמב"ם יד החזקה הלכות שבת פרק כט

(א) מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר (שמות כ') זכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה:

2. ערוך השולחן אורח חיים הלכות שבת סימן רעא

סעיף ב: אבל מדברי רש"י בברכות [ב'] שכתב קידוש היום מצות עשה שהזמן גרמא הוא זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין עכ"ל משמע להדיא שהוא מן התורה וכ"כ המפרש ריש נזיר [ד']. דקידוש על היין מושבע ועומד מהר סיני הוא ע"ש וכ"כ הר"ן בפסחים שם דקידוש היום על הכוס הוה דרבנן וקידוש הלילה הוי דאורייתא דדרשא גמורה היא ...

3. תוספות מסכת שבועות דף כ עמוד ב

נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה - משמע דקידוש דאורייתא וכן משמע בהדיא בריש מי שמתו (ברכות כ:): ותימה דבריש מסכת נזיר (דף ד.) אמר מ"ן ושכר יזיר לאסור יין מצוה כ"ן הרשות ופריך מאי ניהו קידושא ואבדלתא מושבע ועומד מהר סיני הוא ומפ' ר"ת בתמיה וכי מושבע ועומד מהר סיני הוא דאיצטריך קרא למעוטי אלמא דמדרבנן הוא דבניחותא אין לפרש דאדרבה משום דמושבע ועומד מהר סיני הוא איצטריך קרא לאסור כדמשני התם אלא כי הא דאמר רבא שבועה שאשתה יין ואמר הריני נזיר דאיצטריך קרא דחייל עליה נזירות לפי שהוא מושבע ועומד וי"ל דקידוש ודאי מדאורייתא אבל על היין אינו אלא מדרבנן והדאמר בערבי פסחים (דף קו.) זכרהו על היין אסמכתא בעלמא היא אי נמי אפי' הוא דרשה גמורה הא דמברך צריך שיטעום היינו מדרבנן.

4. תוספות פסחים דף קו/א

זכרהו על היין - דזכירה כתיב על היין זכרו כ"ן לבנון (הושע יד) נזכירה דודיך מ"ן (שיר א) והאי זכירה היינו קידוש דויכולו לא מצינו על הכוס אלא בתפלה כדאמר בשבת (ד' ק"ט): ולא ניתקן על הכוס אלא להוציא בניו ובני ביתו ומה שרגילין לומר ויכולו אחר התפלה בקול רם היינו משום י"ט שחל להיות בשבת שמתפללין אתה בחרתנו ואין אומר ויכולו בתפלה ותקנו נמי לומר בכל שבתות שלא לחלק בין שבת לשבת ונראה דקידוש על היין אסמכתא היא והא דאמר במי שמתו (ברכות ד' כ:): נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה היינו דוקא קידוש היום אבל על היין לא הוא אלא מדרבנן כדמשמע בריש נזיר (ד' ג:): דקאמר מ"ן ושכר יזיר לאסור יין מצוה כ"ן הרשות ופריך מאי ניהו קידושא והבדלה מושבע ועומד מהר סיני הוא דאיצטריך קרא למיסר אלא כי הא דאמר רבא שבועה שאשתה וחזר ואמר הריני נזיר איצטריך קרא דנזירות חל עליו אף על פי שמושבע ועומד הוא ועוד מצינו למימר דקידוש על היין דבר תורה אבל הא דאמר המברך צריך שיטעום זהו מדרבנן:

נשים בקידוש

5. שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורה קמא סימן ז

וראיתי עוד להגאון דגול מרבבה בסי' הנ"ל דיצא לדון בדבר חדש, דאיש שכבר התפלל א"י להוציא לאשה דלא התפללה, דהוא מחוייב דרבנן ולא מפיק לה מחיובא דאורייתא, דהא דיצא מוציא הוא מטעם ערבות, ונשים אינן בכלל ערבות כמ"ש הרא"ש ברכות, אלא דמסתפק דאפשר דערבות דאנשים גם על הנשים, רק נשים דעצמן אינן ערבים, עי"ש, ולדבריו אשה שיצאה ידי קידוש אינה יכולה להוציא לאחרות שלא יצאו.

ולא נראה כן דאין חילוק כלל בין איש לאשה לענין ערבות, ולא מצינו בשום דוכתא דבאשה לא יהיה הדין דאם יצאה מוציא, והרי גבי ינאי מלכא ומלכתא דכריכו רפתא משמע דאם היה שמעון בן שטח אוכל כזית היה מוציא אותה, והא אם נשים מחוייבות בבהמ"ז מדאורייתא מה מהני שאכל כזית, הא הוא חיובא דרבנן והיא חיובא דאורייתא, ואתינן עלה רק מדין יצא מוציא, הרי גם לגבי אשה אמרינן יצא מוציא, ודוחק לומר דהיא לא אכלה כדי שביעה [זולת שנאמר כפי הצד דאיש ערב על אשה, וא"כ נפשט על כל פנים ספיקתו בזה הפרט].

אלא נראה לענ"ד דכוונת הרא"ש לחלק בין יצא מוציא ובין אינו מחוייב במצוה זו בעצמותו, דערבות רק במי שמחוייב ג"כ במצוה זו, מש"ה אף שהוא כבר יצא לעצמו מוציא לאחרים, אבל במצוה שאינו בר חיובא כלל, דהיינו לפי הצד דנשים אינן חייבות בבהמ"ז מדאורייתא אינם ערבים על מצוה דבהמ"ז, אבל במצוה דנשים חייבות גם המה בכלל ערבות, ושייך בהו ג"כ דינא דיצא מוציא...

6. ביאור הלכה סימן תרפט ד"ה ונשים

ונשים - לכאורה אם היא כבר יצאה י"ח אין מוציאה לאשה אחרת וה"ה קטן לאשה או לקטן אחר (שנסתפק בזה אם הם בכלל ערבות דלימא בהו ג"כ אע"פ שיצא מוציא) [אשל אברהם]:

7. ערוך השולחן אורח חיים הלכות שבת סימן רעא

סעיף ה': נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה ואע"פ שהיא מצות עשה שהזמן גרמא משום דאיתקש זכור לשמור והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה דשמור הוא בלא תעשה ועל לא תעשה נשים מצוות איתנהו גם בזכירה [ברכות כ:'] וכתב רבינו הב"י בסעי' ב' שמוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם עכ"ל ואפילו להסוברים דקידוש על הכוס מדרבנן דמן התורה יוצאים בתפלה מ"מ שוים האנשים והנשים וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וגם נשים כן הוא דמן התורה יוצאות בתפלה ועל הכוס חייבות מדרבנן א"כ עומדים בחדא דרגא וביכולתן להוציאם ויש רוצים לומר שאינן מוציאות אנשים כמו במגילה לקמן סי' תרפ"ט [רש"ל וב"ח] ואינו עיקר דבשם כיון דברבים הוא זילא מילתא כמ"ש התוס' בסוכה [ל"ח.]. משא"כ בקידוש וכ"כ מפרשי הש"ע [הט"ז והמג"א סק"ב]:

סעיף ו': ונראה לכאורה דאימתי מוציאין זה את זה כששניהם התפללו או שניהם לא התפללו דחייבם שוה אבל אם האחד התפלל והשני לא התפלל אין המתפלל מוציא ידי חובת של מי שלא התפלל לדעת הפוסקים דמן התורה יוצאים בתפלה וא"כ מי שהתפלל חיובו רק מדרבנן ומי שלא התפלל חיובו מן התורה ולא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא אך לפ"ז לא מצאנו ידניו ורגליו בכל המשפחות שהבעה"ב מקדש ומוציא אשתו ובנותיו וכלותיו אע"פ שלא התפללו אמנם האמת דזהו רק בברכת הנהנין וברהמ"ז ולא כן בברכת המצות שאחד יכול להוציא את חברו אף שכבר יצא ידי חובתו מטעם דכל ישראל ערבים זה בזה כדאיתא ספ"ג דר"ה ולכן איש ואשה יכולין להוציא זה"ז בכל גווני ויש מי שרוצה לומר דאשה אינה בכלל ערבות [דגמ"ר] ודבר תמוה הוא והרא"ש שכתב סברא זו ברפ"ג דברכות אינו אלא במצוה שאין להאשה שייכות בזה ע"ש אבל במה שהיא מחוייבת שוה היא לגמרי לאיש [וכ"כ הגרע"א בגליון הש"ע ובתשו']:

סעיף ז': דבר פשוט הוא שהקטן אינו מוציא את הגדול ואת האשה שהרי אינו בכלל חיוב ואף כשהוא בן י"ג ויום אחד אם לא ידענו בבירור שהביא שערות אינו יכול להוציא את האשה כשלא התפללה מפני שאז חיובה מדאורייתא ובדאורייתא לא אמרינן חזקה שהביא סימנים כמ"ש בח"מ סי' ל"ה לענין עדות [מג"א ססק"ב] אך כשהתפללה אין חיובה אלא דרבנן ובדרבנן אמרינן חזקה זו ואף שיש סוברים דקידוש על הכוס דבר תורה כמ"ש מ"מ בזה אנו יכולים לסמוך על הסוברים דמן התורה די בתפלה מפני שגם בעיקר דבר זה דלא אמרינן בדאורייתא חזקה זו יש לפקפק קצת [עתו"ס ב"ב קנ"ד. ד"ה ועוד ובנוב"י אה"ע סי' ס"א ובחבורינו אור לישרים סי' ח' אות ג']:

8. שמירת שבת כהלכתה

קמה

פרק נא, יג - יח

טז. יש אומרים שטוב תעשה האשה, אם תתפלל כליל שבת תפילת ערבית, הגם שבדרך כלל היא פטורה מלהתפלל תפילה זו (מא), כדי שגם חיובה במצות קידוש יהיה רק מדרבנן (מב), כך שבעלה יוכל להוציא אותה ידי חובת קידוש (מג). לדעת אחרים, גם אם לא התפללה תפילת ערבית, יכול הבעל להוציא אותה ידי חובת קידוש (מד).

בתרי דרבנן. (מא) עיין סי' קו במ"ב ס"ק ד, וע"ש דתפילת ערבית היא רשות והנשים לא קיבלו עליהן, וע"ע ערוה"ש סע' ז, דברוחק אפשר ליישב מה שנשים שלנו אינן זהירות בכל שלוש תפילות. ואפילו לדעת הספרדים שנוהגים כהרמב"ם, עיין כף החיים סי' רצט ס"ק סב, דנוהגות עכשיו הנשים שמתפללות שחרית מנחה וערבית, והיה מעשהו בשבת כמעשהו בחול. (מב) וראה לעיל פמ"ז סע' ד, דבהזכרת כל שבת וקילוס לכבוד שבת ג"כ יוצא יד"ח מן התורה, ולפ"ז י"ל דלא צריכה דוקא להתפלל תפילת ערבית, אלא די אם תזכיר מענין שבת, ובלבד שתכוון לשם המצוה (ועיין לעיל הערה לב ר"ג), וכדלעיל פמ"ז סע' ד, וע"ש בהערה טז. וע"ש בהערה יט, דנשים ע"י הברכה של הדלק"נ מקבלות את השבת. (מג) דגמ"ר ריש סי' רעא, והיינו משום שמתפק לצד זה שאין האשה בכלל ערבות, אם גם האיש אינו בכלל ערבות בשביל האשה. (מד) עיין סי' רעא בפמ"ג מ"ז ס"ק א ושו"ת רע"א סי' ז ד"ה וראיתי, ועיין תהל"ד סי' קפו ס"ק א וסי' רעא ס"ק ב, דכל שהאשה חייבת מדאורייתא, גם היא בכלל ערבות, ועיין גם לעיל הערה כג בשם הח"ס, וע"ש בתהל"ד ס"ק ד, דאם צריך לקדש בשביל עצמו מד"ס, כגון שהתפלל, יכול להוציא את מי שלא התפלל אף שיודע לקדש בעצמו, ע"ש. ועוד טעם שהבעל יכול להוציא אשה אף שלא התפללה, עיין שו"ת ח"ס או"ח סי' כא ד"ה מ"ש מו"ח, דבתפילה הוה כמכוין להדיא שלא לצאת יד"ח...וכאילו לב חכמים מתנים על זה, ועיין גם הגהות ח"ס על סי' רעא סע' ב ולעיל פמ"ז הערה טז, ועיין דעת תורה שם סע' ב ד"ה ועתשו' ח"ס. (מח) יסודי ישרון ח"א דף מג ורמז. (מט) עיין סי' רסו סע' ב